

Een dergelijke 'cursus' is voor allen zeer vermoeiend: afwisseling is dan ook absolute noodzaak; men kan onvoorbereide, massale of 'bewaakte' discussies houden, 'creatieve' schrijfoefeningen, maar ook lessen die aan iets totaal anders gewijd zijn.

Men krijgt de indruk, dat bij deze opzet én algemene ontwikkeling én communicatievaardigheid van de leerling toeneemt; wellicht worden lezers door dit verslag op ideeën gebracht die ze met hun leerlingen kunnen toepassen.

HET 'WERKSTUK' - VWO

André van Kampen

Inleiding. Een aantal leerlingen van de eindexamenklassen gymnasium en atheneum kan dit jaar voor het eerst tijdens het examen in plaats van het bekende opstel een zgn. werkstuk maken. In ambtelijke termen: 'de leerlingen mogen een stelopdracht uitwerken, te kiezen uit een aantal opdrachten, waaromtrent de kandidaat zich gedurende de laatste twee jaar onder leiding kennis heeft kunnen verschaffen.'¹

Voorgeschiedenis. Het idee om in plaats van het opstel de stelopdracht of het werkstuk als eindexamenonderdeel in te voeren, is afkomstig van een groep universitaire docenten in de didactiek van het Nederlands. Dezen hielden zich bezig met doeleinden en leerplan Nederlands vwo. In een verslag, verschenen in 1966, werd het werkstuk aan de orde gesteld. De kandidaat, zo stelde de commissie zich voor, heeft verschillende boeken en artikelen bestudeerd, b.v. over Multatuli. Op het examen 'mobiliseert hij dan delen van de inhoud voor het ontwikkelen van een eigen gedachtengang.'² Pas op het examen krijgt hij de eigenlijke schrijf- (=stel)opdracht. De leraar is hem bij het verzamelen van het materiaal behulpzaam. Het gaat erom te controleren of de kandidaat met zijn gegevens iets kan doen, d.w.z. 'er op een bepaald aspect gerichte, begrijpelijke uiteenzetting van maken.' De commissie had niet alleen literaire onderwerpen op het oog, maar ook historische, taalkundige, aardrijkskundige. De opvatting van de commissie dat zo'n stelopdracht, gezien de doeleinden van het vwo een juister toetsingsmiddel was dan het opstel, werd over het algemeen positief ontvangen. Zo positief, dat dit jaar kandidaten zich aan het nieuwe eindexamenonderdeel kunnen wijden.

Intermezzo. De voorkeur van bovengenoemde groep voor de stelopdracht heeft direct te maken met de twijfels die er bestonden ten aanzien van het traditionele opstel. Een opstel schrijven kon dikwijls inhouden: naar aanleiding van een titel - enkele dichtregels waren ook zeer geliefd; zoiets was dan bestemd voor creatieve geesten! - één tot anderhalf foliovel volschrijven in niet al te

1. Circulaire staatssecretaris, kenm. AVO 70-27, bijl. pag. 2

2. Stencil Onderwijskundig Studiecentrum 1966, pag. 3

slecht Nederlands. Het is ongetwijfeld overdreven te zeggen dat het bij dit type opstel alleen ging om de vorm, niet om de inhoud, maar dat dit soort opstellen maken kon leiden tot wat Drop zo deftig 'communicatieve on-ernst' noemt, is zeker³. Onder communicatieve on-ernst versta ik dan: vrijblijvend geleuter. Het gaat er niet om, wat de leerling te zeggen heeft, maar om hoe hij het zegt. Een opstel waarvoor je geen materiaal hoeft te verzamelen, dwingt tot 'nieuws maken'⁴.

De stelopdracht, de keuze daarvoor, heeft dus te maken met het standpunt dat je iemand niet moet dwingen iets te zeggen over iets waar hij niets van kan afweten. De leraar kan zich beter tot taak stellen zijn leerlingen voor te bereiden op de 'buitenschoolse werkelijkheid'⁵. En die werkelijkheid houdt hopelijk niet in dat je zonder enige voorbereiding, d.w.z. zonder dat je materiaal tot je beschikking hebt, zonder dat je informatie kon verzamelen, een uiteenzetting moet geven over - beschikbare tijd 2½ uur - 'Fantasie in het kinderspel Problemen van in- en uitvoer, Langs de weg, Mijn beter ik, Jeugd en Kerk'. Opgaven als 'Fantasie, een heerlijk bezit' en 'Wat heb ik aan mijn schooltijd te danken' krijgen dan een pikant bijsmaakje.

Situatie nu. Bij wijze van experiment⁶ bereiden zich nu leerlingen op vier vwo-scholen op de stelopdracht voor. Ze hebben bewust na uitvoerige informatie door de leraar, voor deze opdracht gekozen. Deze bewuste keuze heeft waarschijnlijk geleid tot de grote mate van gemotiveerdheid waarmee gewerkt wordt. De leerlingen ervaren dat ze iets zinnigs doen. Ze zijn meer gaan lezen en met meer plezier. Sommige docenten moeten zelfs wat afremmen. Bij de literaire onderwerpen is de werkwijze over het algemeen: lezen van primaire teksten, bestuderen van handboeken en secundaire literatuur. Bij de niet-literaire onderwerpen is nog niet zo'n vaste methode ontwikkeld. Een groot probleem is de bibliotheek: de meeste scholen hebben daar geen geld voor. Een departement dat zo'n experiment toestaat, moet ook maar de middelen verstrekken om het uit te voeren. Op het examen heeft de kandidaat zijn documentatie (en evt. literaire teksten) tot zijn beschikking. Hij ontvangt dan de stelopdracht die de leraar gebaseerd heeft op zijn documentatiemateriaal⁷.

3. W. Drop: De centrale betekenis van doelstelling en publiekgerichtheid bij het schrijven van zakelijke opstellen; *Levende Talen* 1971, pag. 81

4. J. S. ten Brinke: Naar een beoordelingsmodel van het zakelijke opstel; *Levende Talen* 1966, pag. 47.

5. Drop, pag. 79.

6. Dit experiment wordt begeleid door een commissie, genaamd Eigenzorg, samengesteld uit vertegenwoordigers van de experimenterende scholen, *Levende Talen*, VON en Pedagogische Centra. Een verslag van dit experiment zal dit najaar verschijnen.

7. Vgl. J. F. de Zanger: Het literaire werkstuk in de praktijk, *Levende Talen* 1970, pag. 264.

Slot. Ik ben bijzonder blij met dit experiment. Het is een grote verbetering vergeleken bij het opstel. De leerling is werkelijk bezig met de voorbereiding op latere studie. De stelopdracht maakt groepswerk mogelijk: niet iedere leerling hoeft zijn eigen onderwerp te hebben. De stelopdracht maakt ook individualisering mogelijk. Belangrijk is ook dat de leerling niet per se literaire onderwerpen hoeft te nemen: we zien dan weer eens, dat moedertaal geen apart vak is. Een merkwaardige zaak blijft, dat bij havo en mavo niet zo'n experimentele stelopdracht kan worden gemaakt. Kunnen we deze leerlingen wel opvoeden tot vrijblijvend geleuter, pardon: communicatieve on-ernst?

VON - PLANNEN

A. P. P. van Kampen

(Onderstaand stuk zou eigenlijk in de VON-informatie moeten staan. Maar het DB vond het zo belangrijk, dat plaatsing in MOER beter leek.)

Op 20 februari is er een bijeenkomst geweest van het Dagelijks Bestuur (DB) met de Wetenschappelijke Adviesraad (WAR), de redactie van MOER en de conferentie-commissie (COCON). Doel van de bijeenkomst: vaststellen van een aantal punten waarop de VON zich in de komende 1½ jaar speciaal zal richten.

Als uitgangspunt diende een discussiestuk, voorbesproken in het DB. Als punten werden daarin genoemd: spelling, taalcompensatie, de veranderende didactiek en de klassegrootte, de middenschool, de mediatheek (bibliotheek en audio-visuele apparatuur). Aan deze lijst werd op de bijeenkomst nog een aantal punten toegevoegd: het moedertaalonderwijs bij het lbo, het literatuuronderwijs, de functie van toetsen, een minimum-leergang.

De keuze werd bepaald aan de hand van de volgende criteria: urgentie, niet te veel omvattend (geen 5 jaren-plan), longitudinaal, toepasbaarheid in de praktijk. In de hele discussie speelde mee de vraag: Wat is de functie van de VON? Wakker schudden? Hinderlijk volgen? Dwarsliggen? Steun bieden aan leden, vooral van didactische aard? Tenslotte koos met voor de punten:

1. taalcompensatie;
2. literatuuronderwijs;
3. veranderende didactiek en klassegrootte;
4. toetsing en normen.

ad 1: Net zijn we eraan gewend dat taalcompensatieprogramma's ethisch geboden zijn, of we vernemen dat ze niets anders zijn dan instrumenten tot inlijving bij de establishment. Welk standpunt ook juist moge zijn, het staat in ieder geval vast dat alle onderwerpen politieke implicaties hebben, d.w.z. dat ze te maken hebben met een bepaald maatschappijbeeld.

ad 2: Een bij uitstek longitudinaal onderwerp. Wat lees je kleuters voor? Wat is de plaats van het literatuuronderwijs bij het mavo, havo, vwo?

ad 3: Waaruit bestaat die veranderende didactiek? Wat houdt ze in t.a.v. de leerling en de leraar? (Vooral praktisch benaderen in het licht van de volle